

400. parov, 16. 12. 48
Poštnina plačana v gotovini.

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

DRAMA 1947 – 1948

**Shakespeare
Hamlet**

10

Vsebina:

- Dr. Bratko Kreft:
Hamlet, don Kihot, Faust
- Dr. Bratko Kreft:
William Shakespeare
- Dr. Bratko Kreft:
Okrog »Hamleta«

Premiera dne 14. marca 1948

William Shakespeare

Hamlet

Tragedija v petih dejanjih. — Prevedel Oton Župančič

Scenograf: Vladimir Žedrinski

Režiser: dr. Branko Gavella

Klavdij, kralj danski	S. Sever
	M. Furijan
Hamlet, sin prejšnjega in nečak sedanjega kralja	S. Jan
	S. Sever
Polonij, véliki komornik	E. Gregorin
	F. Lipah
Horatio, Hamletov prijatelj	B. Miklave
Laert, Polonijev sin	S. Česnik
Voltimand	L. Orel
Kornelij	— * —
Rozenkranc	D. Bitenc
Gildenstern	M. Baje
Plemič	S. Starešinič
Duhovnik	A. Valič
Marcel	J. Lončina
Bernardo	J. Albreht
Francisko, vojak	D. Škedl
Rejnaldo, Polonijev sluga	S. Miklave
1. igralec (kralj v igri)	I. Levar
2. igralec (Lucijan, kraljev nečak)	M. Brezigar
3. igralec (prolog)	M. Cigoj
Igralka (kraljica v igri)	A. Svetelova
1. grobar	J. Cesar
2. grobar	B. Starič
Fortinbras	S. Potokar
Gertruda, danska kraljica in Hamletova mati ..	M. Danilova
	M. Šaričeva
Ofelija, Polonijeva hči	I. Mežanova
	D. Ahačičeva
Duh Hamletovega očeta	J. Zupan

Dvorjani, dvorjanke, vojaki, gardisti, sluge

Godi se na Danskem

Scenska glasba: Samo Hubad

Režiser-asistent: Hinko Košak

Kostume po načrtih V. Žedrinskega izdelala gledališka krojačnica pod vodstvom Jožeta Novaka in Cvete Galetove

Inspicienta: Starič Branko in Lucijan Orel. — Odrski mojster: Anton Podgorelec. — Lasuljar: Ante Cecič.

Odmor po 6. in 12. sliki

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1947-48

DRAMA

Štev. 10

WILLIAM SHAKESPEARE

Dr. Bratko Kreft:

HAMLET, DON KIHOT, FAUST

Svetovna književnost je ustvarila tri veličastne osebnosti, ki stoje druga ob drugi, hkrati pa druga drugo dopolnjujejo: Hamlet, don Kihot in Faust. V tej nesveti trojici so zajete najskrivnostnejše, najstrašnejše pa tudi najveličastnejše usode človeka, njegova bivanja in nehanja, njegova trpljenja in zmote, prometejski zaleti njegovega duha in ikarovski padci. Prav zato, ker je v njih zajeto človeštvo in vesoljstvo, življenje in smrt človeka in vsega stvarstva, so žive in resnične osebnosti iz človeške zgodovine, nič manj žive ko Cezar ali Napoleon, Michelangelo ali Newton, Sokrates ali Kant ali drugi, ki jih je zgodovina postavila na vzvišene podstavke svojih oltarjev. V nekem oziru so celo bolj resnične in bolj žive, kajti v njih izpovedih, dejanjih in bojih se izkristalizirano zrealijo vnanje in notranje podobe največjih zgodovinskih osebnosti, nič manj pa usode množic, ki stremijo k luči, k svobodi, k pravici in resnici.

Hamlet, don Kihot in Faust niso le simboli prizadevanj človeškega duha in srca, temveč so njih utelešenje, njih materializacija v najžlahtnejšem smislu te besede in pojma, kajti ta materializacija pomeni pri njih tudi najvišje poduhovljenje. Duh in materija, človek in usoda, posameznik in množica, vera in nevera, Bog in zlodej, luč in tema, laž in resnica, pravica in krivica, svoboda in tiranstvo, boj in poraz, življenje in smrt — ves njih dialektično-tragični razpon, nasprotstvo in enotnost, vse, vse, kar tvori človeško življenje v njegovih skrajnostih in jedru, so umetniški stvarniki teh likov zajeli v svoje tragedije: Cervantes v blagega, samo dobro hotečega, a zato bolj ko kdorkoli drugi v človeški zgodovini zasmehovanega viteza klavrne postave don Kihota, Goethe v meščanskega modrijana Fausta, ki hoče s svojim umom vse pretipati in vse doumeti. Shakespeare pa v bledoličnega princa Hamleta, nad človekom in življenjem razočaranega obupanca in borca. Vsi trije iščejo, se bore in padejo. Ob njih koncu pade z njih tudi družbena skorja, kajti pred nami ne stoji več ne vitez, ne meščan-razumnik, nihi danski princ, temveč — človek v vsej veličini in tragiki, človek-puntar, ki ga je tudi Maksim Gorki v svoji pesmi v prozi zapisal z veliko začetnico in izpovedal njegovo poslanstvo:

»Grem, da zgorim kolikor mogoče svetleje in da kolikor moči globlje posvetim v temo življenja. Pogin je moja nagrada.«

Dr. Bratko Kreft:

WILLIAM SHAKESPEARE

(Skica za življenjepis)

William Shakespeare se je rodil 2. maja 1564 v mestecu Stratfordu ob Avonu v grofiji Warwickshire. Dan rojstva ni točno ugotovljen, ker je v matični knjigi zabeležen le dan krsta, ki je bil dne 26. aprila 1564, kar je po novem štetju 5. maj. Ker je bil običaj, da so otroka krstili tri dni po rojstvu, domnevajo, da se je rodil 2. maja 1564. leta.

Njegov oče John Shakespeare, rdečeličen mož veselega značaja, kakor poročajo, je bil poljedelec, rejec ovac, trgovec z volno in sladjem, ki ga je sam ozdil iz ječmena, rokavičar itd., skratka tipičen meščan tiste dobe, ki se je ukvarjal z najrazličnejšimi posli, da bi si povečal imetje in ustvaril gmotno in moralno ugleden položaj v malem mestu. To se mu je tudi posrečilo, saj je dosegel leta 1568. čast župana in sodnika, poleg tega pa je moral za someščane pokušati pivo, nadzorovati živilske cene itd. 1575. leta si je kupil dva hrama v Stratfordu.

K temu družbenemu povzdigu je bržkone pripomogla tudi njegova ženitev l. 1557. z Mary Ardenovo iz Wilmcota, hčerko bogatega posestnika iz starega plemiškega rodu. Rodila je najprej dve hčerki, ki sta pa kmalu umrli. William je bil tretji otrok. Sledili sta zopet dve hčerki, nato pa trije sinovi. Najmlajši Edmond je tako kot William postal igralec, a je že leta 1607. umrl kot osemindvajsetletnik.

Otroke so vzgajali v anglikanski veri. William je bil vse življenje znan po verski strpnosti, ni pa bil nikoli brezbožnik, kakor dolžijo njegovega sodobnika dramatika-bohema Christophera Marlowea (1564—1593), ki je med drugim pisec prve drame o dr. Faustu.

Williamova mladost je morala biti vesela in brezskrbna. Stara Anglija s številnimi cerkvenimi in posvetnimi vesellicami, s prazniki ovčje striže, sejmi, potujočimi pevci balad, z glumači različnih zvrsti od igralcev do krotilcev zveri, je zabavala njegovo mladost in drastila deško domišljijo.

Sedemletnik je vstopil v domačo latinsko šolo, kjer se je seznanil z Ovidom, Vergilom, Horacem, Seneco in Terencem. Grščine se menda ni kaj prida naučil, saj pravi drugi njegov sodobnik, tekmeec v dramatikii, ki ga je preživel, Ben Jonson (1573—1637) v hvalnici, ki jo je napisal po Shakespeareovi smrti in ki je izšla v folijski izdaji Shakespeareovih zbranih spisov 1623. leta, da niti latinščine ni dobro obvladal. Vendar moramo vzeti Jonsonovo pripombo s pridržkom

na znanje, ker je bil sam odličen poznavalec latinščine in grščine in je morda zaradi tega gledal zviška na Shakespeara. Morda ta res ni obvladal teh dveh jezikov tako dobro kakor Jonson, vsekakor pa je bil mojster angleškega jezika in dramatik, ki je Jonsona nadkriljeval. Plutarhove življenjepise znamenitih mož je mogel poznejši dramatik Shakespeare brati tudi v angleščini, grške dramatike pa morda v latinskih prevodih. Učil se je tudi francoščine, pozneje morda tudi malo italijanščine.

Snov svoji dramatiki je jemal iz raznih virov (novel, kronik itd.) in se ni dosti menil za anahronizme, ki jih je vmešal v svoja dela. V »Hamletu«, »Macbethu«, »Kralju Learu« grme topovi, v »Juliju Cesarju« bije ura v stolpu itd. Takratno zgodovino pisje samo še ni bilo na kdo ve kako posebni višini, umetnost pa se na nekatere zgodovinske podrobnosti sploh ni ozirala. Slikarji renesanse od Leonarda da Vincija do Rafaela in Michelangela so upodabljali figure iz svetopisemske preteklosti ali v nekih izmišljenih oblekah ali pa celo v oblekah svoje dobe. Zgodovinsko verne kostume je na oder uvedla šele režija 19. stoletja. Zato je treba gledati na razne anahronizme v Shakespearovih dramah s stališča in znanja zgodovine takratne dobe, ne pa z današnjega. Morda pa je treba v teh anahronizmih tudi videti »aktualizacije«, kajti upravičena je domneva, da se je Shakespeare zaradi občutljivosti in oblastnosti takratnih razmer celo moral zatekati v davno preteklost in druge dežele, da je v takšen okvir mogel upodabljati značaje in ljudi svojega časa. Kljub zgodovinskemu okviru se odražajo v njegovih delih ljudje, ideje in strasti takratne Anglije, čeprav tega ni mogoče dognati v vseh podrobnostih.

Kako dolgo je William obiskoval latinsko šolo, ni znano, pač pa vemo, da je splošna gospodarska kriza zajela tudi Shakespearovo družino. Od leta 1578—1592 se je moral njegov oče bojevati z različnimi gospodarskimi težkočami. Zato je moral celo prodajati od svojega posestva. 1586. leta je neki upnik ugotovil, da nima John Shakespeare ničesar več, kar bi mogel zastaviti. Istega leta septembra meseca je izgubil tudi čast sodnika. Šele od leta 1592. pa do njegove smrti 1601. leta se je njegov položaj spet popravljal. Domnevajo, da se je to zgodilo v veliki meri s pomočjo, ki jo je nudil očetu William, saj je medtem postal gledališki pisatelj, igralec in podjetnik z dobrimi dohodki.

V prvi dobi krize se je baje Williamov oče v stiski ukvarjal celo z mesarstvom. Morda mu je bil William celo za pomočnika. Legenda pripoveduje, da je William govoril svečan samogovor, preden je zaklal teleta, po drugi inačici pa, da je postal vaški učitelj.

Vladimir Žedrinski: Osnutek za sceno »Hamleta« (I. slika)

Vsekakor smemo sklepati, da so trda leta vzgojila v bodočem dramatikcu človeka, ki je znal gledati življenje z docela realistične plati, v mnogem pa je to stran svojega značaja podedoval tudi po očetu. William se je vse poznejše življenje odlikoval s svojim trgovskim duhom in poslovno spretnostjo, saj je redka izjema med dramatikami tiste dobe, ker je pri svojem gledališkem udejstvovanju obogatel. S te plati je William Shakespeare tipičen predstavnik jarega meščanstva, ki je znalo priti tudi v okviru fevdalnega družbenega reda na eni strani do gmotnega blagostanja, na drugi strani pa do uglednega družabnega položaja.

Družinske skrbi so se gotovo povečale, ko se je novembra leta 1582. Willam oženil s sedem let (pri drugih z osem let) starejšo Ano Hathaway iz Shotteryja, ki je prinesla v zakon le šest funtov dote. K poroki se je moralo muditi, ker je ženina in nevesto izklical škof iz Worcestera enkrat za trikrat. Upravičena je domneva, da je bila ta naglica potrebna zaradi tega, ker je bila Ana v blagoslovljenem stanju. Kajti 6 mesecev kasneje 26. maja 1583. leta mu je Ana že rodila hčer Suzano. Podrobnosti o njuni poroki niso znane. Tudi ne vemo, ali je bila sinova ženitev njegovim staršem po volji. Poznejše Shakespearovo življenje, ko je živel v Londonu ločeno od žene, upravičuje domnevo, da zakon ni mogel biti posebno trden in ubran. Bržkone je na to vplivalo tudi to, da je bila Ana precej starejša od Williama. Leta 1585. mu je rodila dvojčke, Hamleta in Judito, ki so ju krstili 2. februarja. Sin je umrl že 1596. leta. Po izročilu je

po tem dogodku prihajal William enkrat na leto na obisk k svojcem. Kako je preživel prva leta v zakonu, je zavito v temo. Ali si je sam želel iz Stratforda, ker je hotel okusiti londonsko življenje, ali ga je že takrat mikalo gledališče, ali pa ga je res zgolj vnanje naključje privedlo v London in mu tam v stiski vsililo gledališki poklic — to so vprašanja, ki jim ni mogoče z gotovostjo odgovoriti.

Njegov prvi življenjepisec Rowe je 1709. leta zapisal, da je mladi zakonec zašel v slabo družbo in to celo med divje lovce, kar je bilo za puritance in solidne meščane zelo sramotno početje. Baje je hodil William v lovišče plemiča sira Thomasa Lucyja iz Charle-cotea pri Stratfordu. Zato ga je Lucy začel preganjati. V odgovor je baje napisal William balado o njem. Pesem, ki utegne biti prvi Shakespeareov pesniški poizkus, se ni ohranila, bila pa je prè zelo strupena. Lucy, ki je bil član parlamenta, puritanec, mirovni sodnik in ena izmed oseb, ki je vzbujala strah daleč naokoli, je hotel divjega lovca in pesnika ujeti in postaviti pred sodišče. Zato se je Shakespeare umaknil iz Stratforda. Ali je odšel takoj v London, ne vemo, znano je le, da je 1586. leta že bil tam.

Plemiča Lucyja si je Shakespeare globoko vrezal v rovaš. Sodnik Shallow v »Veselih ženskah windsorskih«, ki ima v grbu ducat belih ščuk (luces), je bržkone osmešena podoba Lucyja, ki je imel v grbu tri bele ščuke. Župnik Evans naredi šaljivo besedno igro, ki je mogoča le v stari angleščini, ker sta se besedi luces in laoses (uši) enako izgovarjali. V prvem delu »Henrika VI.« nastopa sir William Lucy, ki pride v francoski tabor poizvedovat, kaj je z vojskovodjo Talbotom. V svojem govoru kopiči ob Talbotovem imenu naslov za naslovom, da prasne celo Devica orleanska v smeh in se ponorčuje iz njega. Domnevajo, da je tudi ta sir Lucy v zvezi z Lucyjem, ki bi naj po nekem poročilu divjega lovca Shakespeara dal »pretepst in zapreti«.

Ali je Shakespeara privlačeval gledališki poklic že v Stratfordu, ali pa je zašel med gledališke ljudi v Londonu po naključju ali v stiski, ni mogoče jasno ugotoviti. V Londonu je imel enega samega znanca, stratfordskega rojaka, tiskarja Richarda Fielda, ki je živel tam od leta 1579. Pozneje je založil Shakespeareovi epski pesnitvi »Venus in Adonis« ter »Rop Lukrecije«.

Poročajo, da je Shakespeare najprej čuval konje imenitnih gledaliških obiskovalcev. Eden izmed njegovih biografov (Dr. Johnson) vé celo povedati, da je bil mladi Shakespeare pri tem tako spreten, da je imel kmalu nekaj fantov v pomoč, ki so se prišlekom predstavljali kot »Shakespeare's boy's.« Drugo izročilo pa pripoveduje, da je začel kot »call-boy«, to se pravi, da je klical igralce za

nastop. Vršil je torej dolžnosti današnjega inspicijenta. Bržkone je kmalu po prihodu v London navezal stike z gledališko družino lorda-komornika. Vodil jo je James Burbage, oče pozneje znamenitega igralca Richarda Burbagea, Shakespearovega igralskega tovariša in prijatelja. Dognano je, da je bil Shakespeare 1594. leta član te gledališke družine, 1599. leta pa je bil že eden izmed njenih vodnikov:

Kot dramatik je moral začeti že prej, saj ga je napádel dramatik in pamfletist Robert Greene že 1592. leta kot nadležnega vsiljivca. Začel je menda kot »krpač dramatskih del«, kot njih popravljaec. Zato domnevajo pri marsikaterem Shakespearovem delu, da je predelava in prepesnitev nekega drugega dela, kar je bilo takrat zelo običajno. Gledališke družine so skušale druga drugi ukrasti kakšen uspešen komad in si ga potem prikrojiti. Avtorske zaščite za dramska dela takrat še ni bilo, saj dramatika sploh niso imeli za časti vrednega pisca. Ta poklic je bil še bolj omalovaževan kakor igralski. Zato je razumljivo, kar pripovedujejo, da je bil Shakespeare vse življenje bolj ponosen kot pisec obeh epov in sonetov kakor pa kot dramatik, ki se je takrat zdel kritikom in oficieini družbi rokodelec, čigar stroka ni uživala nobene časti.

Shakespeare se je kmalu uveljavil kot igralec, režiser, dramaturg in dramatik. Poročajo, da je izvrstno igral duha v »Hamletu« in da so se mu baje junaške vloge zelo podale. Dognano je, da je nastopil tudi pri uprizoritvi dveh Ben Jonsonovih dram in kot Adam v svoji komediji »Kakor vam drago«. Stari igralec William Beeston mu je izdal spričevalo, v katerem potrjuje, da je bil izvrsten igralec. Uspehi so mu prinesli tudi precejšnje dohodke, da je mogel podpreti celo domače. Poklic dramatika mu je bil krušni, trgovski poklic, ki ga je izvrševal s tolikšno spretnostjo, da je bil ob svoji smrti eden izmed najbogatejših zemljiških posestnikov v Stratfordu. Znal je varčevati, znal pa je tudi živeti. Vendar je videti, da je imel pri tem vedno na vidiku pravo mero in da se je znal ob pravem času umakniti k delu. Med takratne boheme gotovo ni spadal kakor njegov tekmeec Ben Jonson ali pa Christopher Marlowe, ki je padel v poboju v neki krčmi.

Ker si je družina z Williamovo pomočjo spet opomogla in prišla do ugleda med meščani in gospodo, je Shakespeareov oče, ponosen na plemiški rod svoje žene, zaprosil leta 1596. za plemiški naslov, ki ga je na ponovno prošnjo naposled dobil leta 1599. Morda jim je do te časti pripomogel zavetnik Williama grof Southampton, ki ga je bržkone takrat seznanil z grofom Essexem, plemiškim maršalom

in predsednikom urada za podeljevanje grbov. Od leta 1599. je nosil Shakespeare žlahtniški naslov »gentleman iz Stratforda ob Avonu«.

Njegov grb je bil zlat ščit s črno prečno progjo iz leve zgoraj na desno spodaj. V njej je bilo zlato kopje. Na čeladi je bil za okras srebrn sokol, ki drži v desnem kremplju stoječe zlato kopje. Za geslo si je vzel rek »Non sans droict«. Plemiški naslov in grb sta mu pomagala v takratni družbi do večjega ugleda kakor vse njegove drame, saj se za avtorje gledaliških del sploh niso zanimali niti jih gledališča niso objavljala. Zato je tudi precej časa minilo, preden so ugotovili vsa Shakespeareova dela, čeprav sta njegova prijatelja igralca John Heminge in Henry Condell izdala 1623. leta njegova zbrana dela, v katerih pa ni bilo »Perikla«.

Za Shakespeareovega življenja so nekatera njegova dela izšla brez njegovega imena. Tako na pr. drugi in tretji del »Henrika VI.«, »Romeo in Julija«, »Rihard II.« itd.

Domnevajo, da je bil Shakespeare zapleten v zaróto grofa Essex, ki je bila naperjena zoper kraljico Elizabeto. Upor naj bi se začel pri predstavi »Riharda II.« dne 7. februarja 1601. leta. Stvar se je ponesrečila, Essex so usmrtili, Southempton pa pomilostili na dosmrtno ječo. Vse to je moralo Shakespeara globoko zadeti. V tem letu je napisal »Hamleta«, pred tem pa izrazito politično tragedijo »Julij Cezar«, ki priča, da mu revolucionarna razpoloženja niso bila tuja. Kljub uspehom je bil Shakespeare težak boj s tekmeči. Tako imenovano »Gledališče otrok«, ki mu je njegov tovariš Richard Burbage dal v najem Blackfriars-Theatre, mu je delalo konkurenčne preglavice. Zato se obregne nanj celo v »Hamletu«. Pisatelji Jonson, Chapman, pozneje Fletcher in Baumont, so pisali za to gledališče, ki je bilo pod zavetništvom kraljice Elizabete. Leta 1601. mu je umrl oče, istega leta je bivši njegov prijatelj Jonson priredil za »otroško« gledališče Kydovo »Špansko tragedijo«, ki je bila prav za prav last Shakespeareovega gledališča. Vse to je moralo zdražiti Shakespeara, da je šel in napisal svojega »Hamleta«. Nekateri menijo, da so razmere, ki jih riše v »Hamletu«, daljni odsev razmer v takratni Angliji, ki ji je po smrti Elizabete (1603) zavladal Jakob I. Njegova mati Maria Stuart se je tudi poročila z mórilmcem svojega moža, Jakobovega očeta, Jakob pa je našel v sošolcu grofu Maru prijatelja kakor Hamlet v Horaciju. Hamletove besede »Pripravljen bodi — to je vse!« in »Drugo vse je molk« je napisal nekdo, ki je moral imeti tudi sam bridke izkušnje z ljudmi in razmerami. Isto izpričujejo med drugimi še »Kralj Lear«, »Zob za zob«, zlasti pa »Timon Atenski«, v katerem niti najmanj ne prikriva svoje mržnje do človeka. Pomiril se je šele proti koncu življenja, ko je v »Viharju«

Vladimir Žedrinski: Osnutek za sceno »Hamleta« (VIII. slika)

napisal svoj labudji spev, čeprav sta bila zadnji njegovi deli »Henrik VIII.« in »Perikles«, ki pa ju je bržkone le deloma sam napisal.

Okrog leta 1611. je prodal svoje delnice pri gledališču Globe in Blackfriars-Theatru in se umaknil v Stratford. Do 1614. leta je bil bržkone še večkrat v Londonu, saj so ga vezala mnoga prijateljstva. Med igralci mu je moral biti posebno drag Richard Burbage, znameniti igralec Hamleta, Leara, Othella, Riharda III. itd. Dovtipnica pripoveduje, da je Shakespeare pri neki predstavi »Henrika III.« slišal, kako se je Burbage domenil z neko damo za ljubavni sestanek po predstavi. Ko pa je prišel tja, je že tam našel prijatelja Shakespeara, ki mu je duhovito odgovoril: »Viljem Osvojevalec je prišel prej ko Rihard III.« Shakespeare je bil živ človek, ki je moral marsikaj bridkega, pa tudi veselega in morda celo pustolovskega sam izkusiti v življenju, kajti tolikšne modrosti, kakor jih izpoveduje v svojih delih in s tako živimi primeri dogodkov in ljudi, ni mogoče ustvariti v samotni, od sveta zaprti izbi. Človek Shakespeare je moral globoko zajemati življenje, da ga je mogel tako globoko ustvariti v svojih delih. Z ženo se bržkone nista posebno razumela, saj sta dolga leta živela ločeno. Pripovedujejo, da je bila lastnica krčme »The Crown Inn« v Oxfordu njegova ljubezen in da mu je celo rodila sina, poznejšega sira Williama D'Avenanta. Ustvarjalec »Falstaffa« je moral biti tudi osebno zelo duhovit človek.

V začetku 1616. leta je začel bolehati. Ni čuda, da je bil izčrpan, saj je približno v dvajsetih letih napisal 37 dramatskih del, dva epa in 154 sonetov, igral in vodil gledališko družino, režiral in se pravdal na levo in desno. Moral je slutiti, da se mu bliža smrt. Zato je že 25. januarja 1616. leta naročil oporoko pri odvetniku Francisu Collinsu iz Warwicka. Podpisal jo je še le 25. marca. Za glavnega dediča je določil hčerko Suzano, ki je bila omožena z dr. Hallom. Nekaj je dobila vnukinja Elizabeta, nekaj hčerka Judita. Ženi je zapisal le drugo najboljšo posteljo. Med drugimi se je spomnil svojih igralskih tovarišev Jamesa Burbagea, Johna Hemingea in Henryja Condella, ki jim je določil spominske prstane.

Petdeset let kasneje je zapisal stratfordski vikar John Ward, da sta na pomlad obiskala Shakespeara pisatelja Ben Jonson in Michael Drayton. »Bili so zelo dobre volje, toda zdi se, da so preveč pili, ker je Shakespeare umrl zaradi vročice, ki si jo je pri tem nakopal.« To je bilo 25. aprila 1616. leta, po našem štetju 5. maja. Bržkone je že delj časa trpel na poapnenju žil. Pokopali so ga 25. aprila v cerkvi »17 čevljev globoko«. Na steni je napis v stilih. V proznem prevodu se glasi:

Za Jezusovo voljo, prijatelj pusti
v miru tu zaprti prah;
blagoslovljen, kdor prizanaša kamnu,
proklet, kdor se dotakne mojih kosti.

Nekaj let po smrti so mu v isti cerkvi postavili spomenik z doprsnim kipom. Med podobami je najbolj znana tista, ki stoji na čelu njegovih zbranih spisov iz leta 1623. Njegov sodobnik in tekmeč v dramatikii Ben Jonson, ki ga poznamo pri nas po komediji »Volpone«, pa pravi v posvetilni pesmi, da ni bil noben umetnik zmožen ustvariti podobe, ki bi naj prikazala duhovno veličino Shakespeara. V podstavek na spomeniku v cerkvi sv. Trojice v Stratfordu sta vsekana dva napisa, prvi v latinščini, drugi v angleščini. V proznem prevodu se glasita:

Po modrosti Nestora, po duhu Sokrata, po umetnosti Virgila
krije ta prst, objokuje ljudstvo, ima pa ga Olimp.

Drugi pa pravi:

Stoj, popotnik! Ne hodi tako naglo mimo!
Beri, koga je zavistna smrt spravila
v ta grob; Shakespeare je, s katerim hkratu
je umrla narava; njega ime krasi
ta hram bolj ko ves blišč; kajti kar je napisal,
nam izpričuje, da je njegova umetnost služila zgolj duhu.

OKROG »HAMLETA«

(Nekaj literarno-zgodovinskih opomb)

Leta 1836 je nemški pesnik Ludwig Uhland (1787—1862) opozoril v svoji razpravi »Mythus vom Thor« (mit o blazniku), da spada pripovedka o Hamletu, ki mora maščevati smrt svojega očeta med prirodne mite. Amletov oče Horvendill se bojuje s Kollerom (Koller — mrzel mraz, zima) iz Norveške. Pomlad premaga zimski mraz in napravi Kolleru grob iz gostih, kot morje valujočih bilk. Gerutha, Horvendillova mati, je simbol letne plodovitosti. Večno se ponavljajoča premena in boj milega letnega časa s surovim je ozadje prirodnih mitov pri mnogih narodih. Indijska pripovedka govori o »otroku sreče s smrtnim pismom«, ki se reši iz vseh nevarnosti in premaga nasprotnike podobno kakor razgali in kaznuje Hamlet na poti na Angleško izdajalska in zahrbtna Rozenkranca in Gildensterna. Že okrog 250. leta po Kr. so pripovedovali na Kitajskem o Buddhi, da mu je lastni oče napisal smrtno pismo, da pa se je kljub temu rešil in si priboril ženo.

Rimljan Brutus se je delal blaznega, da bi mogel v miru preišljevat^o načrtu, kako bi pregnal mrzke Tarquinije. Tudi danski Amhlôdi (tisti, ki s težavo zbira, nenehno dejaven) hlini blaznost, da bi dosegel svoj smoter. Prvi je zapisal pripovedko o Hamletu danski zgodovinar Saxo Grammaticus († 1204) v svoji »Historia Danica«. Delo so natisnili 1514. leta v Parizu, 1534. v Baselu, 1576. pa v Frankfurtu.

Ako se Shakespeare ni naslonil na kakšno starejšo dramo, na Prahamleta, je mogel najti zgodbo o Hamletu v knjigi »Histoires Tragiques«, ki jo je izdal leta 1570 Francoz Belleforest. To je vsekakor bolj verjetno, ker je francoščino precej znal, gotovo bolj kakor latinščino, ki je pri Grammaticusu vrhu vsega še zelo trda in zapletena.

Angleški prevod francoske zgodbe o Hamletu je izšel šele 1608. leta, ko je bil Shakespearov »Hamlet« že uprizorjen in dvakrat natisnjen (1603, 1604). Angleški prikrojevalec Hamletove zgodbe je uvrstil v prizor, ko Hamlet ubije v materini sobi prisluškovalca, besede iz Shakespearove tragedije: »Lej no, podgana!« Belleforest se v glavnem naslanja na pripovedko Saxa Grammaticusa.

Danski kralj Roerik je imenoval brata Horvendilla, Amletovega očeta, in Fenga (pri Shakespearu Klavdij) za državna upravitelja na Jütlandiji. Horvendill premaga v dvoboju norveškega kralja Kollera (starega Fortinbrasa) in si pridobi Roerikovo hčerko Gerutho (Ger-

trudo). Fengo mu vse to zavida, premoči in zapelje Gerutho, brata pa pri neki pojedini umori. Da bi se opral, razglasi, da je Horvendill hotel v napadu jeze ubiti svojo ženo, ki jo je Fengo zaščitil. Pri spopadu je bil njen mož ubit. Morilec brata se nato oženi z Gerutho: dvorjani ga priznavajo za vladarja, kljub temu, da svet ve, kako je prišel do vlade in žene. Zato se Fengo boji, da se ne bi Amleth, Geruthin sin iz prvega zakona, nad njim maščeval. Prav tako pa se boji Amleth, ki ga je tudi lastna mati zapustila in ki se ga vse ogiblje, da ga Fengo ne spravi s sveta. Dela se blaznega, hodi zane-marjen okrog in je v posmeh vsemu dvoru. Fengo ne zaupa njegovi blaznosti, ker namiguje Amleth v svojih govorih na umor. Iz drobnih koščkov lesa si reže puščice, kakor pravi, s katerimi hoče maščevati očetovo smrt.

Pri Belleforestu ni načrta za maščevanje, nekoliko je nakazan le pri Grammaticusu. Shakespeare je sledil Belleforestu, ki že zavlaučuje izvršitev maščevanja. Fengo naroči dvorjanom, da nadzorujejo Amletha. Ti ga obkrožajo in veseljačijo z njim, da bi ga ujeli. Samo eden izmed njih, s katerim sta imela isto doviljo (Horacij), mu je iskren prijatelj. Fengo nagovori eno izmed lepih dvorjank (Ofelijo), naj zapelje Amletha. Če se bo dal zapeljati, meni samozvanec, potem Amleth ni blazen. Toda sodojenec ga posvari: deklé, ki ga je ljubilo že iz mlada, se mu sicer vda, Fengu pa izjavi, da ni imela sreče pri princu. Zdaj pregovori stric svojega svetovalca (Polonij), naj prisluškuje razgovoru med Amlethom in materjo. Pri Saxu Grammaticusu je to Addomolus, ki se skriva pod slamo Geruthine postelje. Amleth, ki sluti zaroto, odkrije v materini postelji prisluškovalca in ga v besnosti zakolje. Razkosa truplo, odnaša kos za kosom, jih pomeša z drugimi trupli v pomije in dá vse skupaj svinjam. Nato se vrne k materi in ji v silnem izbruhu očita njen zločin. Mati priseže, da je pri umoru prvega moža nedolžna. Pri Belleforestu mu celo obljubi, da ga bo pri maščevanju podprla. Opominja pa ga, naj ne ukrepa prenašlo. Amleth ji odgovori: »Stric bo sam orodje svojega padca. Sam me bo napeljal, da bom izvršil, česar si sam iz sebe ne bi upal.« Tega zaviralnega momenta ni pri Saxu. Gerutha se s tem izneveri tudi svojemu drugemu možu. Ko vprašajo Amletha, kje je kraljev svetovalec, odgovori, da so ga pojedle svinje. Dvor sodi po tem, da je res blazen.

Fengo se naposled hoče iznebiti neprijetnega nečaka. Z dvema spremljevalcema (Rozenkranc in Gildenstern) ga pošlje na Angleško. Sopotnika nosita za angleškega kralja pismo, ki je vrezano v les. Princ, ki sluti nevarnost, se ponoči pisma polasti. Iz njega razbere, da ga mora angleški kralj usmrtiti. Amleth pismo spremeni in vreže

Vladimir Žedrinski: Osnutki kostumov (Hamlet — kralj)

v les naročilo, da naj kralj usmrti njegova dva spremljevalca, njega pa naj vzame za svojega zeta. To se zgodi. Čez leto dni se Amleth vrne v domovino. Ko je odhajal v Anglijo, je naročil materi, naj čez leto dni priredi krmine za njim in naj prevleče stene dvorane z mrežasto tkanino. Amleth, za katerega so bili prepričani, da je mrtev, stopi v dvorano ravno tedaj, ko se tam gosti Fengo z dvorjani. Po Saxovi inačici se zdaj Amleth kakor blazen poigrava z mečem in se rani v prst. Nekaj dvorjanov mu zato zabije meč v nožnico. Ko je vse že precej vinjeno in nekateri že dremljejo, spusti mrežo na speče in jo pritrdi s količki, ki jih je nekoč izrezljal kot puščice, s katerimi bi naj maščeval očetovo smrt. Nato zaneti ogenj v dvorani, iz katere ne more nihče uiti, ker so vsi ujeti v mrežo. Sam plane v stričevo spalnico, zagradi za njegov meč in mu odseka glavo. Drugega dne se pred ljudstvom razjasni in opraviči ter postane kralj.

Izgubljenega »Prahamleta« pripisujejo dramatikumu Thomasu Kydu (1558—1594). Rodil se je v Londonu. Njegov oče je bil krojač. Sinova izobrazba je bila humanistična, čeprav ni znano, ali je končal kakšno višjo šolo. Značilno za vse važnejše angleške dramatike te dobe — od Kyda mimo Marlowa do Shakespeara — je, da so vsi meščanskega rodu in da zastopajo ne ožiraje se na snovnost svojih del tudi

v dramatiki tretji sloj, ki je tudi v gospodarstvu silil v ospredje in si z raznimi spretnimi kompromisi s krono pridobil tudi nekaj vpliva v politiki. Največji vpliv pa je imel v dramatiki.

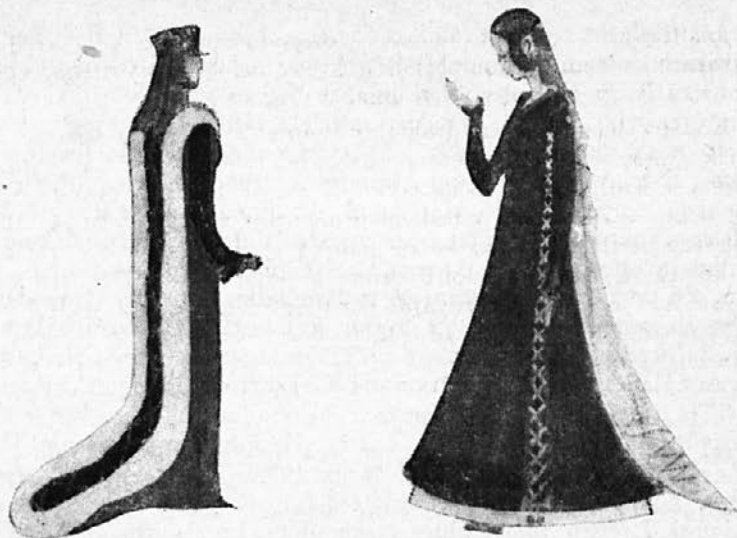
Kakšna je bila prva drama o Hamletu, ne vemo kdo ve kaj. Satirik Nash se ji 1589. leta posmehuje. Domnevajo, da je takrat že izšla v knjigi. Nash očita avtorju, da si je marsikakšen rek v svoji drami sposodil pri rimskem dramatikumu Seneki. Ker pa takšno izkoriščanje rimskega tragika ne more trajati dolgo, so se dramatiki liki kozice (Kidde-Kyd) lotili drugega posla in začeli prevajati iz italijanščine. Kyd je res prevajal Torquatta Tassa in druge Italijane. Drugi pisatelj (Lodge) poroča 1596. leta, da nastopa v »Hamletu« bled duh, ki je vpil kot kakšna prodajalka ostrig: »Maščuj se, Hamlet!« Ugotovljeno je, da je bila 1594. leta predstava »Hamleta«, ki je vrgla osem šilingov dobička.

Največji uspeh je dosegel Kyd s »Špansko tragedijo«, ki je tudi tako imenovana drama maščevanja. Uprizorjena je bila že pred letom 1592. Delo se je ohranilo. Dejanje je v mnogem zelo sorodno dejanju »Hamleta«.

Sivolasi španski maršal Hieronimo maščuje smrt svojega sina Horacija. Takoj v začetku drame nastopi duh, ki poziva k maščevanju. Junak, veličastna, ponosna natura, mora premagati različne težkoče, preden doseže svoj cilj. Dela se blaznega, da bi laže skril svoje načrte, hkrati pa dvomi, če je res našel pravega krivca. Očitajo mu, da je obotavljalec. Igra v igri (mišnica) ga naposled prepriča, da je na pravi sledi. Kot zmagovalec stoji ob truplih svojih sovražnikov in gre v prostovoljno smrt. Po vzoru Senecove tragedije mora tragično končati tudi njen junak.

V Belleforestovi noveli se vda dvorjanka Hamletu, da bi izvabila iz njega kakšno skrivnost in razgalila njegovo hlinjenje blaznosti. V Kydovi drami imamo pravo blaznico ob navideznem blaznežu. Drama je gotovo nastala med angleško-špansko vojno.

Zgodba je preprosta: Španija in Portugalska sta v vojni. Horatio, sin španskega maršala, ujame portugalskega kraljeviča Baltazarja. Ta se zaljubi v Bellimperio, hčerko kastiljskega vojvode, ki pa ljubi Horatia. S tem vzbudi sovraštvo v Baltazarju in v svojem bratu Lorencu. V senčnici zalotita zaljubljenca in ubijeta Horatia. Njegov oče ga hoče maščevati, a se obotavlja, igra blazneža, naposled pa mu šine v glavo, da bi maščevanje prikazal v gledališki predstavi. Ko pride portugalski kralj na obisk, da bi videl svojega sina, uprizorijo njemu na čast »tragoedio cothurnato«. Po razkrinkanju ubije Hieronimo Lorenca. Ko ga hočejo mučiti, da bi izdal zarotnike, si

Vladimir Žedrinski: Osnutki kostumov (kraljica — Ofelija)

sam odgrizne jezik. Dado mu nož, da bi vrezal v les njih imena, on pa zabode z njim vojvodo in sebe.

»Tragedije maščevanja« so bile takrat zelo v modi in čim bolj so bile krvave, tem bolj so bile gledalcem všeč. Shakespeare je imel torej dovolj pobud, da je napisal še sam tako žaloiгро. Vsebinsko si je mogel sposoditi, saj ni bilo to takrat nič nenavadnega. Večina zgodb njegovih dramatskih del je sposojena. Zato so gledane s te strani svobodne dramatizacije tujih zgodb. Ker pa jih ni le temeljito predelal, temveč jim dal tudi pesniško obliko, ustvaril žive in izvirne značaje itd., kakršnih v prvotni zgodbi ni, so posojila snovi nepomembna. Vse to velja za »Hamleta« prav tako kakor za kakšno drugo njegovo delo.

Prva izdaja »Hamleta« iz leta 1603 je zelo slaba. V njej je veliko nejasnosti in nesmiselnosti. Šteje 2143 stihov. Druga izdaja iz leta 1604 je popolnejša, jasnejša in šteje že 3719 stihov. Ni ugotovljeno, ali je služilo prvi izdaji za osnovo kakšno ukradeno besedilo ali pa je res prva oblika (koncept) poznejšega Shakespeareovega dela. Vsekakor je med obema tudi vsebinska razlika. V prvi izdaji je Hamlet star 19 let, v drugi pa trideset. Namesto Polonija nastopa v prvi izdaji Corambis, njegov sluga pa ni Rejnaldo, marveč Montano. Tudi razmerje med kraljico in Hamletom je drugačno.

Od obeh teh izdaj se razlikuje izdaja iz leta 1623. V njej manjka na primer znameniti Hamletov samogovor na danski ravnici (VI., 4). Domnevajo, da je moral Shakespeare tistega »Hamleta«, ki ga poznamo po izdaji iz leta 1604, napisati leta 1601.

Redko katero dramatsko delo iz svetovne dramatike je doživelo toliko predelav kakor ravno »Hamlet«. Druga polovica 18. stoletja je bogata z njimi. Ruski klasicist A. P. Sumarokov (1718—1777) je 1748. leta napisal po Shakespearu »Hamleta« s srečnim koncem: Hamlet in Ofelija se na koncu, ko sta premagala vse težave, vzameta. Po prvi svetovni vojni so uprizarjali »Hamleta« v modernih kostumih, praški režiser E. F. Burian je leta 1937. uprizoril »Hamleta III.«. Že pred njim se je spravil na čiščenje in predelavo Shakespearovega »Hamleta« nemški dramatik Gerhart Hauptmann, ki je napravil iz njega odločnejšega moža, celo revolucionarja, a kljub temu ni uspel. Poleg te predelave je napisal Hauptmann še dramo »Hamlet in Wittenberg« (S. Fischer, Berlin 1935). Dragocena je njegova študija Shakespearovega »Hamleta«, čeprav ji ni mogoče povsod prikimati. Laertov upor pripisuje Hamletu, ko se vrne iz Angleške. Naslanja se pri tem med drugim na Klavdijeve besede (IV., 7), ko govori o Hamletovi popularnosti:

Drugi povod,
zakaj pred javnost nisem šel, je ta,
da množica navdušena je zanj;
vsak greh njegov potaplja v ljubezen,
ki bi kot vir, ki les spreminja v kamen,
iz spon mu vila venec: in moje strele,
prelahke za tako viharo sapo
bi k loku mojemu se vračale
in ne prišle do cilja.

Ta primer ima sicer nekaj v sebi, vendar še ni dovolj prepričljiv dokaz za to, da bi tudi Laert ne mogel dvigniti punta zoper dvor, saj mu je Hamlet ubil očeta in pognal v blaznost in smrt sestro Ofelijo. Pač pa je zadel Hauptmann v živo, ko je dokazal, da naslednji stihii niso Laertovi:

Kaplja krvi, ki v meni ostane mirna,
povej, da sem bastard, moj oče varan,
in zvesti materi ,vlačugo' vžgi
prav tu na čisto čelo.

Nezvestobo je zakrivila Hamletova mati in zato more le Hamlet dvomiti o svojem očetu, ker je varala svojega prvega moža. O Laertovi materi ne vemo nič takega. Zato so ti stihii Hamletovi.

ZANIMIVOSTI.

Vserusko gledališko udruženje, ki so ga osnovali ruski gledališki igralci že pred revolucijo, a je doživelo svoj pravi razmah kot znanstvena ustanova šele po revoluciji, je priredilo pretekli mesec jubilejno razstavo svojega dela v zadnjih tridesetih letih Zanimive so številke, ki prikazujejo razvoj udruženja. Leta 1937 je imela družba 629 članov, leta 1946 pa že 12.135. Sedaj deluje v RSFSR 57 podružnic, dočim sta bili leta 1936 samo dve. Vserusko gledališko udruženje je razdeljeno na več znanstvenih kabinetov; tako so posvečeni posamezni kabineti ruski klasiki, Ostrovskemu, Gorkemu, sovjetski moderni dramatik, gledališčem za mladino, zahodnoevropskemu gledališču, Shakespearu. Shakespearov kabinet je bil ustanovljen leta 1942 in je imel doslej 56 delovnih konferenc.

Prvi »Shakespearov letopis« je izdalo ob priliki svoje jubilejne razstave Vserusko gledališko udruženje. Uvodno razpravo je napisal največji sovjetski shakespeareolog M. Morozov. V njej govori o razmerju med sovjetskim raziskovanjem Shakespeara in praktičnim delom sovjetskih gledališč. Njegova druga razprava pa govori o Shakespearovem realizmu. V publikaciji je dalje študija N. Kemerova o tragiki v Shakespearovih delih; V. Uzin pa je kritično pretresel nekatera zahodna dela o Shakespearu ter pokazal na njihove napake. V letopisu je objavljen tudi prvi del bibliografije sovjetskih del o Shakespearu.

Shakespearova razstava je bila odprta konec februarja v National Book League v Londonu. Razstava obsega zelo mnogo slikovnega materiala od najstarejših bakrorezov in prvih tiskov Shakespeara do slik in fotografij Shakespearovih predstav najnovejšega časa. Razstavo bodo poslali kasneje v Moskvo na aprilsko proslavo obletnice Shakespearovega rojstva.

Shakespearov festival v letu 1948. Objavljen je repertoar Shakespearovega festivala, ki se vrši vsako leto aprila meseca v Shakespearovem spominskem gledališču (Shakespeare Memorial Theatre) v dramatikovem rojstnem kraju Stratfordu ob Avonu. Gledališče, ki je bilo osnovano okoli leta 1930., se je posebno dvignilo v zadnjih dveh letih, odkar je direktor tega gledališča znani režiser Barry Jackson, ki se mu je posrečilo pridobiti za gledališče najboljše londonske igralce. Letos bodo uprizorili na festivalu naslednja Shakespearova dela: Kralj Ivan, Beneški trgovec, Hamlet, Ukročena trmoglavka, Zimska pravljica, Troilus in Kressida ter Othello.

»Hamlet« je po Reinhardtovem filmu »Sen kresne noči« ter po ameriškem filmu »Romeo in Julija« ter po angleškem filmu »Hen-

rik V.« četrti film, ki ga delajo po Shakespearu. Film so posneli v Angliji z najboljšim interpretom Hamleta, Laurencem Olivierom, ki vodi znano gledališče Old Vic, v naslovni vlogi. Ofelijo igra znana igralka Jean Simmons. Premiera filma bo 8. aprila.

Potujoča gledališča v SSSR. V Moskvi deluje šest potujočih gledališč, ki nastopajo v glavnem po industrijskih predelih SSSR. Pred kratkim se je vrnilo v Moskvo II. potujoče gledališče, ki je igralo na severnem Kavkazu in v Zakavkazju, v Bakuju, v Groznm in drugod. Na sporedu je imelo dramo Svetlova »Brandenburška vrata« in Maljuginove »Stare prijatelje«. I. potujoče gledališče še gostuje v Zaporožju in na Dnjeprgesu. Na sporedu ima nove igre sovjetskih dramatikov ter ruske in evropske klasike. III. potujoče gledališče je na turneji v Donbasu.

»Krakowiaci i górale« — dvestokrat. Teatr Wojska Polskiego v Lodžu je po osvoboditvi že nad dvestokrat uprizoril priljubljeno poljsko ljudsko igro s petjem in plesom »Krakowiaci i górale«. Vodstvo gledališča računa najmanj še na sto predstav, kajti gledališče je stalno razprodano in na predstave se vozijo ljudje iz vse Poljske. Spomladi bo Teatr Wojska Polskiego gostoval s to igro v Jugoslaviji, jeseni pa pojde na turnejo v Sovjetsko Zvezo.

»Njim, ki so na morju«, igro v treh dejanjih (sedmih slikah) sovjetskega pisatelja Borisa Lavrenjeva pripravlja ljubljanska Drama v režiji Frana Žižka in v inscenaciji inž. arh. Viktorja Molke. Zasedba je naslednja: Haritonov Mihajl Mihajlovič, kapitan II. razreda — Edvard Gregorin, Šubin, kapitan III. razreda — Stane Potokar, Klobukov Andrjuša, inž. kapitan-poročnik — Aleksander Valič, Maksimov Borjka, kapitan-poročnik — Stane Sever, Borovski Aleksander Iljič, kapitan-poročnik — Maks Furijan, Rekaló Miča, nadporočnik — Stane Česnik, Lišev, poročnik I. razreda — Janez Cesar, Budkov Stjepan Vasiljevič, aspirant — Pavle Kovič, Labinski, mornarski narednik — Maks Bajc, Bojko, mornarski podčastnik — Jože Lončina, Apanasenko, radiotelegrafist — Jože Zupan, Haritonova Sofja Petrovna, mati poveljnika odreda — Marija Nablocka, Gorje-lova Jelena Vasiljevna, igralka frontnega gledališča za vojno mornarico — Mira Danilova, šabunina Jevgenija Sergejevna, zdravnica-soproga Borovskega — Vida Juvanová.

Cena Gledališkega lista din 6.—

Lastnik in izdajatelj: Uprava Slovenskega Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavnik: Juš Kozak. Urednik: Emil Smasek. — Tiskarna Slovenskega poročevalca. — Vsi v Ljubljani.